

בענין נשואי קרובי משפחה

ע"ד נשואי בני הזוג שהם קרובי משפחה אשר לפי חוות דעת רופאים יש בזה חשש של סיכון, אם יש בנשואים אלו מצד ההלכה חשש של איסור מטעם הכלל הידוע חמירא סכנתא מאיסורא, או לכה"פ ענין של זהירות והקפדה לפי מקורות בחז"ל ובפוסקים. ומצינו כמה גדולי ישראל שלא הקפידו על כך. הנה בתלמוד מצינו שחכמינו ז"ל (יבמות סב:) אמרו: הנשוא בת אחותו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנבי (ישעיה נח). והנה מה שחכמינו ז"ל העריכו והחשיבו את נשואי בת אחותו יש לדון בזה אם כוונתם לבת אחותו דוקא או גם לנשואי שאר קרובים, ונראה שמצינו בזה שיטות חלוקות.

ר"ת (בתוס' יבמות שם) מפרש: דדוקא נקט בת אחותו לפי שהיא בת מזל כדאמרינן רוב בנים דומין לאחי האם.

וכן כתב הריב"ן (מובא דבריו בתוס' יבמות עט. ד"ה ספק) דדוקא בת אחותו אבל לא כמ"ש הר"ת אלא מטעם אחר, דבת אחיו אין עושה כל כך מצוה דמבטל מצות יבמין, עיי"ש בתוס' מ"ש מהירושלמי ראי' לדברי הריב"ן, (מ"ש, אין עושה כל כך מצוה" וכו', נראה דיש קצת מצוה גם בבית אחיו אלא שבבת אחותו המצוה גדולה יותר).

אולם דעת הרשב"ם בתוס' יבמות שם דכוונת חז"ל גם לבת אחיו ז"ל: דה"ה בת אחיו אבל אחותו נקט לפי שמשדלתו בדברים ושכיח שנשוא בתה ע"כ. וכן מבואר בדעת הרמב"ם שכתב בפ"ב הל' איסורי ביאה ה"ד: „ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו והוא הדין לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם". והרמ"א בשו"ע אע"ז סימן ב' סעיף ו' כתב: ומצוה לאדם שישא בת אחותו וי"א אף בת אחיו. ושם סימן ט"ו סעיף כ"ה: ומותר בבית אחיו ואחותו ומצוה לישא אותה כדלעיל סי' ב'. ובברכי יוסף סי' ב' כתב דמשמע מדבריו בסי' ט"ו שסובר כדעת הרמב"ם ולכן סתם וכתב שמותר בבית אחיו ואחותו. ובספר „שבעים תמרים" עמ' 64 העיר שלדברי הברכ"י יש לגרוס בדברי' לישא „אותם" והיינו דקאי המצוה על שניהם על בת אחיו ועל בת אחותו ולא כמ"ש בשו"ע שלפנינו הגירסא „אותה".

ובפרש"י צ"ע שביבמות שם כתב וז"ל: והנושא בת אחותו גיעגועי אדם רבין על אחותו יותר מן אחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו ע"כ נראה מלשונו שמפרש שהכוונה לבת אחותו דוקא ולא לבת אחיו, וכן כתב בספר שבעים תמרים (פי' על צוואת ריה"ח) דף לב. דכוונת רש"י דדוקא בת אחותו קאמר הש"ס דהוי מצוה ולא בת אחיו. אולם בפרש"י סנהדרין עו: ד"ה תקרא מביא על ענין זה דהנושא בת אחותו את הפסוק ומבשרך לא תתעלם משמע מלשונו שסובר דהכוונה הוא לא רק בת אחותו אלא ה"ה בת אחיו וכדברי הרמב"ם הנ"ל וצ"ע.

יש לדייק בלשון הרשב"ם והרמב"ם שכתבו הוא הדין בת אחיו ולמה לא הזכירו דהוא הדין לשאר קרובים ובפרט לדברי הרמב"ם שמסתמך על הפסוק ומבשרך לא תתעלם לשלכל הקרובים משמע*.

ואמנם במגיד משנה שם כתב: דעת רבנו כמ"ש במדרש (כוונתו למדרש רבה בראשית) נשא אדם אשה מקרובותיו עליו הכתוב אומר עצם מעצמי ובשר מבשרי, והענין שאהבת הקרובים היא טבעית ואהבת האיש באה מחמת שניהם שהוא מקרה להם ובהתחבר שתייהן או יהי' האהל נכון ויהיה שלום בבית, וידוע שאין לך קרובה שיכול אדם לישא יותר מבת האחות ובת האח ע"כ אמרו חכמים שעליהם אמר המקרא שנאמר ומבשרך לא תתעלם.

מדבריו מבואר שמפרש שדעת הרמב"ם שגם בנשואי שאר קרובים יש קצת מצוה וכמ"ש מהמדרש שהביא סמך לדעת הרמב"ם שאומר „נשא אשה מקרובותיו עה"כ וכי" שמשמע שהכוונה גם לשאר קרובים. אולם מה שהרמב"ם מזכיר בת אחותו ובת אחיו היינו משום שעיקר המצוה שמבשרך לא תתעלם מכוונת עליהן וכדבריו „שאינן לך קרובה שיכול אדם לישא יותר מבת האחות ובת האח".

וכדברי ה"ה נראה שכתב ג"כ ביד רמה בסנהדרין שם עמ"ש שארז"ל

* ומצאתי בתשובות אוצר הגאונים (רב"מ לוי) ביבמות שם מביא מבה"ג (אספרי צד 609) וז"ל: ומיכן תשובה למינין (קראים) שאוסרין בת האח, היכן מצינו בת האח, מעתניאל בן קנז, בת אחות מנין, סברה הוא כמו בת האח כשירה, כך בת אחות כשירה, ע"כ. בדברי בה"ג אלו לפנינו פירוש נפלא להבהיר ולבאר כונת חז"ל מה שהזכירו בת אחותו דוקא, והיינו להוציא מלבן של המינין שאסרו נשואין אלו וכנראה שלדעתם המוסעית גם נשואין כגון אלו נאסרו מצד איסור עריות, ולכן הדגישו חז"ל שנשואין אלו לא רק שהם מותרין ואדרבה יש בהן גם ענין של מצוה וחביבות. ולפי"ז כ"ש שחז"ל העריכו נשואי שאר קרובים יותר רחוקים בקירבת משפחה מבת אחותו ובת אחיו.

בענין נשואי בת אחותו כתב חז"ל: נפקא לן מדכתיב ומבשרך לא תתעלם והיינו טעמא דנקט בת אחותו שאין לך בקרובותיו שמוחר לינשא לו קרובה לו מבת אחותו ובת אחיו, אלא שבת אחותו עלובה מבת אחיו מפני שהאשה עלובה יותר מן האיש ולפיכך גמילות חסד דנשואי בת אחותו עדיפא מבת אחיו. מבואר מדבריו שגם הוא סובר שהמצוה היא גם בכל הקרובים אלא שמסיום דבריו משמע שמכל מקום יש עדיפות מצוה בבת אחותו מפני שהאשה עלובה יותר וכו'.

ומפורש יותר בענין זה שיש גם מצוה לשאר קרובים מצאתי במאירי שכתב ביבמות שם וז"ל: „ולי נראה שדרך כלל הוא (חז"ל) משבח זווג הקרובות מפני שטבען שוה ואהבתן מצויה ביניהם מתוך שווי הטבעית ונקט בת אחותו מפני שהיא שוה לו בטבע יותר מכולן וכמ"ש רוב בנים דומין לאחי האם". הנה בעצם הסברא ביתרין של נשואי בת אחותו כיון לדברי ה"ה הג"ל אולם דבריו מפורשים יותר, שיש גם מצוה בשאר הקרובים. נמצינו למדין: שבענין מצות נשואי בת אחותו ונשואי שאר קרובים יש לפנינו ג' שיטות:

(א) שיטת ר"ת והריב"ן (וכן נראה מפרש"י ביבמות) שחז"ל החשיבו רק נשואי בת אחותו ולא נשואי בת אחיו וכ"ש לא נשואי שאר קרובים.

(ב) שיטת הרשב"ם דה"ה בת אחיו יש מצוה.

(ג) שיטת הרמב"ם (לפי דברי ה"ה) והיד רמה והמאירי שיש מצוה גם בנשואי שאר קרובים. וראה בהערה לעיל שנראה כן גם בדעת הבה"ג.

ברם מצינו בצוואת ר"י החסיד אזהרה כ"ב שכתב: לא ישא אדם בת אחיו או בת אחותו. וכתבו ע"ז בפוסקים דטעם אזהרתו הוא מחשש סכנה (וגם ידועים חוות דעת רופאים ששוללים נשואין אלו), וכבר תמחו עליו רבים שדבריו סותרין לדברי חז"ל הג"ל שמצוה לישא בת אחותו ולשיטת הרשב"ם הג"ל ה"ה נשואי בת אחיו ולשיטת הרמב"ם והמפ"ה הג"ל שמצוה גם בשאר קרובים. הרי שחז"ל העריכו והחשיבו נשואי קרובים ולא חששו לסכנה בדבר. ונראה בזה די"ל בדומנם היינו בתקופת התלמוד לא היה בנשואי קרובים ענין של סכנה מבחינת הרפואה, ורק בדורות האחרונים שנשתנו הטבעיים וגם נחלשו הדורות נתהווה בנשואי קרובים חשש של סיכון.

ובענין זה שדברים שיש בהם חששות של סכנה משתנים לפי הזמנים והתקופות מצינו בכמה מקומות בפוסקים שמבואר מהם שכל אלו הדברים שאסורים משום סכנה הוא באותה זמן ותקופה שלפי טבעיות ומציאות החיים הסכנה קיימת, ובאופן שמציאות וטבעיות החיים משתנה אזי חולפת הסכנה ממילא חוזר הדבר להיות. ולפעמים גם להיפך שגם אם הדבר היה בהיתר שכן

לפי מצב התנאים בחיים שבדורות הקודמים לא היה הדבר משום סכנה ולכן היה הדבר מותר, אולם בדורות המאוחרים שהמציאות והטבעיות נשתנה ונעשה בזה עי"כ ענין של סכנה נעשה הדבר לאיסור. ונציין כאן דוגמאות אחדות בענין הנ"ל שנשתנו הטבעים:

(א) שו"ע או"ח סימן קע"ג סעיף ב': בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וחמירא סכנתא מאיסורא. וכתב שם במגן אברהם: ואפשר דבזמן הזה אין סכנה כל כך דחזינן כמה דברים המוזכרים בגמ' שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידינא אינו מוזק דנשתנו הטבעיות וגם הכל לפי טבע הארצות. (עיין בשבות יעקב ח"ג סימן ע', ובשו"ת דברי מלכיא ח"ב סימן נ"ג שהאריכו).
(ב) שו"ע אהע"ז סימן קנ"ו סעיף ד' בהגהת הרמ"א: יש אומרים דבזמן הזה אפילו לא נכנסת בחודש הט' רק יום אחד מלבד יום שנתעברה בו הוי ולד קיימא, ואע"ג דאמרינן בגמ' יולדת לט' אינה יולדת למקוטעין כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכחיש זה אלא שאנו צריכין לומר שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים (ב"י בשם הרשב"ץ). ועיין בביאור הגר"א שם שמציין לתוס' חולין מ"ז ד"ה כל, עי"ש.

הנה בשני האופנים שהזכרנו מבואר שע"י שנשתנו הטבעיים נשתנה הענין להיתר, בפרט בדין שמביא הרמ"א הנ"ל שיש בזה היתר בדינים והלכות חמורות כגון לענין שבת וכדו'. אולם מצינו גם לאידך גיסא שע"י שאמרינן שנשתנו הטבעיות נעשה הדבר לאיסור ולחומרא והוא: (א) בשו"ע יו"ד סימן שט"ז סעיף ג' כתב המחבר: וכן בבהמה שהיא חולבת פטורה (מבכורה) ובהגהת הרמ"א: ויש אומרים דאין סומכין על מה שהיא חולבת (טור בשם ה"ג והגהות מרדכי), וכן פסקו האחרונים (מהרי"א בפסקיו סימן קס"ו ובת"ה סימן רע"א ומהרי"ו סימן קע"ד) וכן נוהגים בכל המדינות.

מבואר מזה שאף שמדין הגמ' פרה חולבת שהולידה אח"כ, הולד פטור מבכורה דבזמן התלמוד פרה שחולבת הוי סימן שכבר הולידה קודם, והחלב נתהוה אחר הלידה, אולם בזמן הזה שנשתנו הטבעים אין הדבר סימן מכיון שאפשר שיהי' לה חלב גם קודם לידתה, ומשום הכי בזמנינו מחמירין שמחויב בבכורה לפרה זו. (ג) שו"ע או"ח סימן של"א סעיף ט' כתב המחבר: בזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים הילד לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי למילה במים חמים היה מסוכן לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת (ולדברי ד' אליעזר מרחיצין את הקטן בשבת ביום ג' למילה) והאידינא לא נהגו ברחיצה כלל ודינו לרחוץ בשבת אם רצו כדין רחיצת כל אדם. ובתפארת ישראל (פי"ט דשבת מ"ב) כתב הטעם לאסור רחיצה לקטן בשבת משום דנשתנה הטבע אין בו צורך. ומחמירין לרחוץ בשבת. וכן כתב במ"ב שם, ובתפא"י שם הוסיף

לענין מציצה דבשבת לא ימצוץ כל כך בחזק כבחול כי עפ"י דברי הרופאים עתה נשתנה הטבע ואין סכנה מצביית הגיד אם יניחו עליה כל חצי שעה מטלית שנשרה במי אקסטראקטום וכר.

ולפי"ז גם בנדוננו יש לומר ששורש הטעם של צואת ר"י החסיד לזוהר מנשואין אלו הוא מצד שנשתנו הטבעים.

שוב ראיתי שבשד"ח מערכת חתן וכלה אות ה' מביא באריכות מספרי הפוסקים ע"ד צואות הר"י החסיד, ודנו בזה אם יש מקום לחשוש ולהקפיד על צואות אלו מאחר שסותרין דברי חז"ל בש"ס. עיי"ש שמביא מכמה פוסקים שכוונו לדבר אחד, והיינו שמה שמצינו שחכמינו ז"ל לא הקפידו (ואדרבה יש דברים שהחשיבו למצוה כגון בנדונינו בנשואי בת אחותו) זהו היכא שמכוונין לשם שמים כמו בזמן התלמוד שנפיש זכותם וזכות תורתם לכן לא חששו לחשש סכנה בנשואין אלו, אולם צואת ר"י החסיד הי' על הדורות האחרונים שיש לחשוש שהמוני העם אינן מתכוונין לשם מצוה ע"ז היתה אזהרתו שיש להקפיד ולזוהר לנשואין אלו, וכעין זה כתב בספר שבעים תמרים דף ל"ג. ובספרו שבעה עינים עין ה' האריך לחקור בענין זה אם כל הדברים הנאמרים בצואת רי"ח אם גם במקום מצוה יש לחוש להם או דבמקום מצוה משרי שרי, ומביא שם דעת כמה פוסקים שדנו בכמה מקומות בש"ס שחז"ל חששו משום סכנה אם במקום מצוה אין לחשוש משום שהמצוה מגינה. עיי"ש באריכות דבריו (וראה עוד בענין זה בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סימן נ"ג), ובסיום דבריו לעניננו מסיק כאמור דצואת ר"י החסיד הוא רק היכא שאין מכונין לשם מצוה אבל היכא שמכוונין לשם מצוה הרי זכות המצוה מצלת ושומר מצוה לא ידע דבר רע ומדייק סברא זאת כן מדברי ספר חסידים עצמו שכותב בסימן תפ"ח: ולכך אמרו הנושא בת אחותו דהוי מצוה וכו' ומוכח שגם הר"י החסיד סובר שיש מצוה בנשואי בת אחותו והיינו היכא שנושא לשם מצוה.

ומכאן מוכן מה שידוע שהי' מגדולי החסידות וממשפחות המיוחסות בישראל שנשאו מקרובי משפחתם, דהיכא דאיכא כונת המצוה זכות המצוה מגינה ומצלי. אולם בדורותנו אלו שנתמעטו הלבבות ויש מהמוני העם שאין כוונתם רצוי' ושלמה לש"ש יש מקום לוהירות כצואת ר"י החסיד וכחז"ל רופאים. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ועי' באוצר הפוסקים שו"ע אע"ז סי' מב אות מב, מספר אבי זוטרי שכתב שבבת אחיו יש לחוש לצואת רבי יהודה החסיד שלא ישא.